

ISSN 2992-9229

TURKOLOGIK TADQIQOTLAR

Xalqaro ilmiy jurnal

Samarqand - 2023

ISSN 2992-9229

TURKOLOGIK TADQIQOTLAR

XALQARO ILMIY JURNALI

“TURKOLOGICAL RESEARCH” INTERNATIONAL SCIENTIFIC
JOURNAL

ULUSLARARASI “TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI” DERGİSİ
МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ “ТЮРКОЛОГИЧЕСКИЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ”

Xalqaro ilmiy jurnal SamDU Kengashining majlisida muhokama qilinib, nashrga
tavsiya etilgan (2023-yil 25-aprel, 11-sonli qarori)

<https://turkologiya.samdu.uz>

SAMARQAND – 2023

“TURKOLOGIK TADQIQOTLAR”

XALQARO ILMIY JURNALI

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL “TURKOLOGICAL RESEARCH”

ULUSLARARASI “TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI” BİLİMSEL DERGİSİ

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ “ТЮРКОЛОГИЧЕСКИЕ

ИССЛЕДОВАНИЯ”

Bosh muharrir:	Bosh muharrir o‘rinbosari:
Juliboy ELTAZAROV <i>f.f.d., professor (O‘zbekiston)</i>	Roxila RUZMANOVA <i>f.f.n., dotsent (O‘zbekiston)</i>
TAHRIRIYAT KENGASHI:	
Rustam XALMURADOV – t.f.d., professor, Sh.Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti rektori (O‘zbekiston); Hakim XUSHVAQTOV – f.m.f.d., professor, Sh.Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha prorektori (O‘zbekiston); Akmal AHATOV – t.f.d., professor, Sh.Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti xalqaro hamkorlik bo‘yicha prorektori (O‘zbekiston); Muslihiddin MUHIDDINOV – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Ibodulla MIRZAYEV – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Shuhrat SIROJIDDINOV – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Suyun KARIMOV – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Murodqosim ABDIYEV – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Shavkat HASANOV – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Erkin MUSURMONOV – f.f.d., dotsent (O‘zbekiston); Azamat PARDAYEV – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Musa YULDASHEV – f.f.n., professor (O‘zbekiston); Dilfuza DJURAKULOVA – t.f.n., dotsent (O‘zbekiston);	Aftondil ERKINOV – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Nasimxon RAHMONOV – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Qosimjon SODIQOV – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Hamidulla DADABOYEV – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Ma‘rufjon YO‘LDOSHEV – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Jabbor ESHONQUL – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Muhabbat QURBONOVA – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Mardon BOLTAYEV – dotsent (O‘zbekiston); Ali AKAR – f.f.d., professor (Turkiya); Abdusalom ARVASH – f.f.d., professor (Turkiya); Funda TOPRAK – f.f.d., professor (Turkiya); Musa Shamil YUKSEL – f.f.d., professor (Turkiya); Temur KOJAO‘G‘LI – f.f.d., professor (AQSH); Hayrunnisa ALAN – f.f.d., professor (Turkiya); Varis CHAKAN – f.f.d., professor (Turkiya); Almaz ULVI – f.f.d., professor (Ozarbayjon). Mas‘ul muharrir: PhD Zokir BAYNAZAROV (O‘zbekiston) Texnik xodim: Rahmatulla SHOKIROV (O‘zbekiston)

“TURKOLOGIK TADQIQOTLAR”

XALQARO ILMIY JURNALI

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL OF “TURKOLOGICAL RESEARCH”

ULUSLARARASI “TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI” BİLİMSEL DERGİSİ

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ “ТЮРКОЛОГИЧЕСКИЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ”

Главный редактор:

Заместитель главного редактора:

Жулибой ЭЛТАЗАРОВ

д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Рохила РУЗМАНОВА

к.ф.н., доцент (Узбекистан)

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Рустам ХАЛМУРАДОВ – д.т.н., профессор,
ректор Самаркандского государственного
университета имени Ш.Рашидова
(Узбекистан);

Хаким ХУШВАКТОВ – д.ф.-м.н., профессор,
проректор по научной работе и инновациям
Самаркандского государственного
университета имени Ш.Рашидова
(Узбекистан);

Акмал АХАТОВ – д.т.н., профессор,
проректор по международному
сотрудничеству Самаркандского
государственного университета имени
Ш.Рашидова (Узбекистан);

Муслихиддин МУХИДДИНОВ – д.ф.н.,
профессор (Узбекистан);

Ибодулла МИРЗАЕВ – д.ф.н., профессор
(Узбекистан);

Шухрат СИРОЖИДДИНОВ – д.ф.н.,
профессор (Узбекистан);

Суюн КАРИМОВ – д.ф.н., профессор
(Узбекистан);

Муродкасым АБДИЕВ – д.ф.н., профессор
(Узбекистан);

Шавкат ХАСАНОВ – д.ф.н., профессор
(Узбекистан);

Эркин МУСУРМОНОВ – д.ф.н., доцент
(Узбекистан);

Азамат ПАРДАЕВ – д.ф.н., профессор
(Узбекистан);

Муса ЮЛДАШЕВ – к.ф.н., профессор
(Узбекистан);

Дилфуза ДЖУРАКУЛОВА – к.и.н., доцент
(Узбекистан);

Афгондил ЭРКИНОВ – д.ф.н., профессор
(Узбекистан);

Насимхан РАХМОНОВ – д.ф.н., профессор
(Узбекистан);

Касимжон СОДИКОВ – д.ф.н., профессор
(Узбекистан);

Хамидулла ДАДАБОЕВ – д.ф.н., профессор
(Узбекистан);

Маруфжан ЙУЛДОШЕВ – д.ф.н., профессор
(Узбекистан);

Джаббар ЭШАНКУЛ – д.ф.н., профессор
(Узбекистан);

Мухаббат КУРБАНОВА – д.ф.н., профессор
(Узбекистан);

Мардон БОЛТАЕВ – доцент (Узбекистан);

Али АКАР – д.ф.н., профессор (Турция);

Абдусалам АРВАШ – д.ф.н., профессор
(Турция);

Фунда ТОПРАК – д.ф.н., профессор (Турция);

Муса Шамиль ЮКСЕЛЬ – д.ф.н., профессор
(Турция);

Темур КОДЖАОГЛУ – д.ф.н., профессор
(США);

Хайрунниса АЛАН – д.ф.н., профессор (Турция);

Варис ЧАКАН – д.ф.н., профессор (Турция);

Алмаз УЛЬВИ – д.ф.н., профессор
(Азербайджан).

Ответственный редактор: **PhD Зокир
БАЙНАЗАРОВ (Узбекистан)**

Технический персонал: **Рахматулла ШОКИРОВ
(Узбекистан)**

“TURKOLOGIK TADQIQOTLAR”

XALQARO ILMIY JURNALI

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL OF “TURKOLOGICAL RESEARCH”

ULUSLARARASI “TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI” BİLİMSEL DERGİSİ

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ “ТЮРКОЛОГИЧЕСКИЕ

ИССЛЕДОВАНИЯ”

Chief Editor:

Deputy Chief Editor:

Juliboy ELTAZAROV

Doc. of philol. scien., Professor (Uzbekistan)

Rokhila RUZMANOVA

*Candi. of philol. scien., Associate Professor
(Uzbekistan)*

EDITORIAL TEAM:

Rustam KHALMURADOV – Doc. of technic. scien., Professor, Rector of Samarkand State University named after Sh.Rashidov (Uzbekistan);

Hakim KHUSHVAKTOV – Doc. of physic. and mathematic. scien., Professor, Vice-Rector for Research and Innovation, Samarkand State University named after Sh.Rashidov (Uzbekistan);

Akmal AKHATOV – Doc. of technic. scien., Professor, Vice-Rector for International Cooperation of Samarkand State University named after Sh.Rashidov (Uzbekistan);

Muslihiddin MUKHIDDINOV – Doc. of philol. scien., Professor (Uzbekistan);

Ibodulla MIRZAEV – Doc. of philol. scien., Professor (Uzbekistan);

Shukhrat SIROJIDDINOV – Doc. of philol. scien., Professor (Uzbekistan);

Suyun KARIMOV – Doc. of philol. scien., Professor (Uzbekistan);

Murodkasim ABDIEV – Doc. of philol. scien., Professor (Uzbekistan);

Shavkat KHASANOV – Doc. of philol. scien., Professor (Uzbekistan);

Erkin MUSURMONOV – Doc. of philol. scien., Associate Professor (Uzbekistan);

Azamat PARDAEV – Doc. of philol. scien., Professor (Uzbekistan);

Musa YULDASHEV – Candi. of philol. scien., Professor (Uzbekistan);

Dilfuza DZHURAKULOVA – Candi. of hist. scien., Associate Professor (Uzbekistan);

Aftondil ERKINOV – Doc. of philol. scien., Professor (Uzbekistan);

Nasimkhan RAKHMONOV – Doc. of philol. scien., Professor (Uzbekistan);

Kasimjon SODIKOV – Doc. of philol. scien., Professor (Uzbekistan);

Khamidulla DADABOEV – Doc. of philol. scien., Professor (Uzbekistan);

Marufzhan YULDOSHEV – Doc. of philol. scien., Professor (Uzbekistan);

Jabbar ESHANKUL – Doc. of philol. scien., Professor (Uzbekistan);

Muhabbat KURBANOVA – Doc. of philol. scien., Professor (Uzbekistan);

Mardon BOLTAEV – Associate Professor (Uzbekistan);

Ali AKAR – Doc. of philol. scien., Professor (Türkiye);

Abdusalam ARVASH – Doc. of philol. scien., Professor (Türkiye);

Funda TOPRAK – Doc. of philol. scien., Professor (Türkiye);

Musa Shamil YUKSEL – Doc. of philol. scien., Professor (Türkiye);

Temur KOJA OGLU – Doc. of philol. scien., Professor (USA);

Hayrunnisa ALAN – Doc. of philol. scien., Professor (Türkiye);

Varis CHAKAN – Doc. of philol. scien., Professor (Türkiye);

Almaz ULVI – Doc. of philol. scien., Professor (Azerbaijan).

Managing editor: **PhD Zokir BAYNAZAROV** (Uzbekistan)

Technical staff: **Rakhmatulla SHOKIROV** (Uzbekistan)

“TURKOLOGİK TADQIQOTLAR” XALQARO ILMİY JURNALI

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL OF “TURKOLOGICAL RESEARCH”

ULUSLARARASI “TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI” BİLİMSSEL DERGİSİ

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ “ТЮРКОЛОГИЧЕСКИЕ

ИССЛЕДОВАНИЯ”

Baş Editör:

Baş Editör Yardımcısı:

Juliboy ELTAZAROV

Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Özbekistan)

Rohila RUZMANOVA

Filoloji bilimleri adayı, Doç. Dr. (Özbekistan)

EDITORIAL TEAM:

Rustam HALMURADOV – Teknik bilimler doktoru, Prof. Dr., Ş.Raşidov adına Semerkand Devlet Üniversitesi Rektörü (Özbekistan);

Hakim HUŞVAKTOV – Fizik ve matematik bilimleri doktoru, Prof. Dr., Ş.Raşidov adına Semerkand Devlet Üniversitesi Araştırma ve İnovasyondan Sorumlu Rektör Yardımcısı (Özbekistan);

Akmal AHATOV – Teknik bilimler doktoru, Prof. Dr., Ş.Raşidov adına Semerkand Devlet Üniversitesi Uluslararası İşbirliğinden Sorumlu Rektör Yardımcısı (Özbekistan);

Muslihiddin MUHİDDİNOV – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Özbekistan);

İbodulla MİRZAYEV – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Özbekistan);

Şuhrat SİROJİDDİNOV – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Özbekistan);

Suyun KARİMOV – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Özbekistan);

Murodkasım ABDİYEV – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Özbekistan);

Şavkat HASANOV – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Özbekistan);

Erkin MUSURMONOV – Filoloji bilimleri doktoru, Doç. Dr. (Özbekistan);

Azamat PARDAYEV – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Özbekistan);

Musa YULDAŞEV – Filoloji bilimleri adayı, Prof. Dr. (Özbekistan);

Dilfuza JURAKULOVA – Tarih bilimleri adayı, Doç. Dr. (Özbekistan);

Aftondil ERKİNOV – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Özbekistan);

Nasimhan RAHMONOV – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Özbekistan);

Kasimjon SODİKOV – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Özbekistan);

Hamidulla DADABOYEV – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Özbekistan);

Marufjan YULDOŞEV – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Özbekistan);

Jabbar EŞANKUL – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Özbekistan);

Muhabbat KURBANOVA – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Özbekistan);

Mardon BOLTAYEV – Doç. Dr. (Özbekistan);

Ali AKAR – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Türkiye);

Abdusalam ARVAŞ – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Türkiye);

Funda TOPRAK – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Türkiye);

Musa Şamil YÜKSEL – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Türkiye);

Temur KOCAOĞLU – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (ABD);

Hayrunnisa ALAN – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Türkiye);

Varis ÇAKAN – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Türkiye);

Almaz ÜLVİ – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Azerbaycan).

Sorumlu Editör: **PhD Zokir BAYNAZAROV** (Özbekistan)

Teknik Personel: **Rahmatulla ŞOKİROV** (Özbekistan)

TILSHUNOSLIK

1. **Қосимжон СОДИҚОВ**
ЭСКИ ЛУҒАТЛАРДАГИ ФОНЕТИК ИЗОҒЛАР ВА АЛИШЕР НАВОИЙ АСАРЛАРИДА ҚЎЛЛАНГАН СЎЗЛАРНИ ТЎҒРИ ЎҚИШ МАСАЛАСИ..... 13
2. **Mirvari İSMAYILOVA**
QLOBALLAŞAN DÜNYADA ORTAQ TÜRK DİLİNİN AKTUAL PROBLEMLƏRİ..... 25
3. **Ertuğrul YAMAN**
TÜRKÇE KÖKENLİ YAZI DİLLERİNİN ORTAKLAŞMASI ÜZERİNE DÜŞÜNCELER..... 31
4. **Myca ЮЛДАШЕВ**
ИЗ ИСТОРИИ ИЗУЧЕНИЯ ПОЛИПРЕДИКАТИВНЫХ СТРУКТУР В ТЮРКСКИХ ЯЗЫКАХ..... 38
5. **Faxriddin YAKUBOV**
“DISKURS” YOKI MATN TUSHUNCHASI HAQIDA..... 50

ADABIYOTSHUNOSLIK

6. **Dilorom SALOHİY**
NAVOIY LIRIKASIDA QADIMIY TURKIY SHE’RIYAT AN’ANALARI TAKOMILI..... 55
7. **Məsmə ISMAYILOVA**
AZƏRBAYCAN VƏ İNGİLİS FOLKLORUNDA OXŞAR CƏHƏTLƏR..... 62
8. **Aytən ABBASOVA**
ÖMƏR SEYFƏDDİNİN BƏDII NƏSRİNDƏ DÖVRÜN İCTIMAI-SIYASI SƏCIYYƏSİ..... 68
9. **Jumagul SUVONOVA**
ARBA’IN-HADITH AND POETICS OF TRADITIONS OF THE XXI CENTURY IN ALISHER NAVOI’S WORK..... 79

ADABIY ALOQALAR VA TARJIMASHUNOSLIK

10. **Bülent BAYRAM**
ZARIF BASHIRIYNING “O‘ZBEK ADABIYOTI” NOMLI ASARI: MAZMUN VA MUNOSABAT O‘RGANILISHI..... 85

TURK DUNYOSI GEOPOLITIKASI

11. Juliboy ELTAZAROV

BÜYÜK İPEK YOLUNDAKİ KÜLTÜRLER ARASI İLİŞKİLERİN ARACI OLARAK İPEK VE BAĖARAT.....	98
--	----

TURKIY TILLAR DIALEKTOLOGIYASI

12. Sevinc SADIQOVA

AZƏRBAYCAN DİLİ DİALEKT VƏ ŞİVƏLƏRİNDƏ İŞLƏNƏN ARXAİK LEKSİK VAHİDLƏRİN TÜRK DİLLƏRİNDƏ PARALELLƏRİ.....	108
--	-----

13. Shavkat MAHMADIYEV

TURKIYSHUNOSLIKKA OİD TADQIQOTLARDA DIALEKTAL BIRLIKLARNING O‘RGANILISH MASALALARI.....	117
---	-----

TURKIY XALQLARNING IJTIMOİY-MADANIY ALOQALARI TARIXI

14. Кемал Явуз АТАМАН

İKKI ETAKÇI SAĖOBA: KUCAM İBN ABBOS VA ABU AYİÜB AL-ANÇORİY ĖAMDA İKKI MUĖİM ŞAĖAR: SAMARQAND VA İSTANBUL.....	122
--	-----

FOLKLORSHUNOSLIK

15. Ahmad RAHIMOV

O‘ZBEK XALQ DOSTONLARI LEKSİKASINING TARIXİY ASOSLARI.....	136
--	-----

16. Simuzər ƏLIYEVA

FOLKLOR NÜMUNƏLƏRİ ƏSASINDA LİRİK ƏSƏRLƏRİN İFADƏLİ OXUSUNUN TƏŞKİLİ.....	145
---	-----

YUBILYARLARIMIZ

SO‘Z DURLARIN TERMOQDIR ISHI.....	152
-----------------------------------	-----

BIZNING NASHRLARIMIZ

TEMURİYLAR SIVILIZATSİYASIGA DOİR IZLANIŞLAR.....	154
---	-----

MAHMUD KOSHĖARIYNING “DEVONU LUG‘ATI-T-TURK” ASARIDAGI OLAMNING LISONİY MANZARASI.....	155
--	-----

O‘RXUN-YENISEY OBİDALARI MATNLARINI O‘QISH VA TRANSKRİPSIYA QILISH MUAMMOLARI.....	156
--	-----

AZIZ MUSHTARIY!

Davlatimiz tomonidan olib borilayotgan ijtimoiy-ma'rifiy, ilm-u fanni rivojlantirishga qaratilgan siyosat, Turkiy Davlatlar Tashkilotining Samarqandda o'tkazilgan sammitida ko'zda tutilgan o'zaro aloqalarni jadallashtirish bo'yicha ishlab chiqilgan dastur va loyihalarni amalga oshirish hamda turkologiya sohasida olib borilayotgan ilmiy-tadqiqot ishlarini muvofiqlashtirish va yoritish maqsadida Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universitetida "Turkologik tadqiqotlar" xalqaro jurnali ta'sis etildi. Jurnal turkiy til va shevalar, Markaziy Osiyo turkiy xalqlari lisoniy va adabiy aloqalari tarixi, ijtimoiy-madaniy sohalarda amalga oshirilayotgan ilmiy-tadqiqot ishlarining natijalarini e'lon qilishga mo'ljallangan. Jurnalda muharrir minbari, tadqiqotlar, ilmiy axborot, taqriz va e'tirof, ilmiy anjuman, yosh tadqiqotchi, xotira, yubilyarlarimiz kabi ruknlar mavjud. O'zbek, turk, rus, ingliz va barcha turkiy tillarda yozilgan maqolalar qabul qilinadi.

TAHRIRIYAT

DEAR READER!

B In order to implement programs and projects developed to accelerate the relationship envisaged at the summit of the Organization of Turkic States held in Samarkand, as well as to coordinate and highlight the research work carried out in the field of Turkic studies, the International Journal, Samarkand State University named after Sharof Rashidov, "Turkological Studies" passed the state registration. The journal is intended to publish the results of scientific research in the field of Turkic languages and dialects, the history of linguistic and literary relations of the Turkic peoples of Central Asia, the socio-cultural field. There are such headings as a young researcher, memory and our anniversaries. Articles written in Uzbek, Turkish, Russian, English and all Turkic languages are accepted.

EDITORIAL BOARD

SEVGİLİ OKUYUCU!

Özbekistan Cumhuriyeti devletinin sosyal-eğitimsel ve bilimsel gelişme politikasının başarılı şekilde uygulanmasına yardımcı olmak amacıyla, Semerkant'ta düzenlenen Türk Devletleri Teşkilatının zirvesinde öngörülen karşılıklı ilişkilerin hızlandırılması için geliştirilen program ve projeleri uygulamak, bilimsel çalışmaları koordine etmek, Türkoloji alanında yürütülen araştırma çalışmaları Semerkant Devlet Üniversitesi, uluslararası "Türkoloji Araştırmaları" dergisini tescil etmiştir. Dergi, Türk dili ve lehçeleri, Orta Asya Türk topluluklarının dil ve edebiyat ilişkileri tarihi, sosyo-kültürel alanlardaki bilimsel ve araştırma çalışmalarının sonuçlarını yayınlamayı amaçlamaktadır. Dergimizde editör kürsüsü, araştırma, bilim dünyasından, inceleme ve tanıma, bilimsel konferans, genç araştırmacı, hatıra, yıldönümleri gibi sütunlar yer almaktadır. Özbekçe, Türkçe, Rusça, İngilizce ve tüm Türk lehçelerinde yazılmış makaleler kabul edilmektedir.

YAYIN KURULU

УВАЖАЕМЫЙ ЧИТАТЕЛЬ!

В целях реализации программ и проектов, разработанных для ускорения взаимоотношений, предусмотренных на состоявшемся в Самарканде саммите Организация Тюркских Государств, а также координации и освещения научно-исследовательской работы, проводимой в области тюркологии, Международный журнал, Самаркандского государственного университета имени Шарофа Рашидова, «Тюркологические исследования» прошел государственную регистрацию. Журнал предназначен для публикации результатов научно-исследовательских работ в области тюркских языков и диалектов, истории языковых и литературных связей тюркских народов Средней Азии, социокультурной области. В журнале есть такие рубрики, как подиум редактора, исследования, научная информация, рецензия и признание, научная конференция, молодой исследователь, память, юбилей. Принимаются статьи, написанные на узбекском, турецком, русском, английском и всех тюркских языках.

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИИ

QUTLOV XATI

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 24-iyuldagi “Samarqand davlat universiteti faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 571-son Qarori, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi PF-5847-son Farmoni bilan tasdiqlangan O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi hamda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 13-yanvardagi “Samarqand Davlat universiteti faoliyatini yanada takomillashtirishga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PQ-82-sonli Qarorida belgilangan vazifalar ijrosini bosqichma-bosqich ta’minlash hamda turkiy dunyoning bebaho merosini saqlab qolish, uni chuqur o‘rganib, kelgusi avlodlarimizga bezavol yetkazish, “Turkiy sivilizatsiyaning yangi davri: umumiy taraqqiyot va farovonlik sari” shiori ostida yangi yuksalish bosqichida amalga oshiriladigan ilmiy izlanishlarni xalqaro sahnada namoyish etish maqsadida Sharof Rashidov nomidagi Samarqand Davlat universiteti Turkologiya ilmiy-tadqiqot instituti qoshida “Turkologik tadqiqotlar” xalqaro jurnali ta’ sis etildi.

Turkiy xalqlarning ijtimoiy-madaniy aloqalari tarixi, Turk dunyosi tadqiqotlari, turkiy tillar dialektologiyasi, folklorshunoslik, qiyosiy tilshunoslik va adabiyotshunoslik, adabiy aloqalar va tarjimashunoslik, turk dunyosi geopolitikasi sohasida olib borilayotgan ilmiy-tadqiqot ishlarining natijalarini yoritish maqsadida chop etilishi ko‘zda tutilgan ushbu ilmiy jurnalni Oliy Attestatsiya Komissiyasi, “Scopus” va boshqa xalqaro ilmiy bazalarning ro‘yxatiga kiritish rejalashtirilgan. Jurnalda O‘zbekiston, shuningdek, AQSH, Turkiya va Ozarbayjon davlatlari olimlaridan iborat tahririyat kengashi shakllantirilgan. Jurnalda maqola va materiallar o‘zbek, turk va boshqa turkiy tillarda hamda rus, ingliz tillarida, bosma va elektron shaklda jamoatchilikka taqdim etiladi.

Ushbu jurnalning Turkiy dunyoda o‘zaro aloqalarni jadallashtirish bo‘yicha ishlab chiqilgan “Turkiy dunyo nigohi – 2040” konsepsiyasi, “Turkiy davlatlar tashkilotining besh yillik strategiyasi”ni amalga oshirish, eng asosiysi – tarixi, tili va madaniyati mushtarak bo‘lgan qardosh xalqlar va davlatlar o‘rtasidagi ilmiy hamkorlikni yuksak pog‘onaga olib chiqishga, 170 millionga yaqin aholi yashaydigan ulkan mintaqani o‘z ichiga olgan Turkiy Davlatlar Tashkiloti nufuzini yanada mustahkamlashga hamda mamlakatimizning xalqaro miqyosdagi imijini yuksaltirishga munosib hissa qo‘shishiga ishonamiz. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev 2022-yil 11-sentabrda Samarqandda bo‘lib o‘tgan Turkiy Davlatlar Tashkilotining Birinchi Sammitida ta’kidlaganidek, “Bebaho ma’naviy xazinani barcha a’zo va kuzatuvchi davlatlar tillarida ham chop etsak, qardosh ellarimizni, avvalambor, yosh avlodlarimizni o‘zaro yaqinlashtirish uchun mustahkam zamin yaratgan bo‘lar edik”. Bu yo‘lda jurnal xodimlari hamda mualliflariga, uning dunyoning turli qismlaridagi o‘quvchilariga omad tilaymiz!

Prof. Dr. Rustam XALMURADOV,

*O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi
senatori,
Sharof Rashidov nomidagi
Samarqand Davlat universiteti rektori*

KUTLAMA MESAJI

Özbekistan Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu'nun 24 Temmuz 2018 tarihli "Semerkant Devlet Üniversitesi'nin faaliyetlerinin daha da iyileştirilmesine yönelik tedbirler hakkında"ki 571 sayılı, Özbekistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın 8 Ekim 2019 tarihli PF-5847 sayılı Kararıyla onaylanan Özbekistan Cumhuriyeti yüksek öğretim sisteminin 2030 yılına kadar geliştirilmesi konsepti, Özbekistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın 13 Ocak 2022 tarihli "Semerkant Devlet Üniversitesi'nin faaliyetlerini daha da geliştirmek için ek önlemler hakkında"ki PQ-82 sayılı Kararnamelerde belirtilen görevlerin adım adım uygulanması ve Türk dünyasının paha biçilmez mirasını korumak, incelemek ve gelecek nesillere aktarmak, Semerkant Devlet Üniversitesi "Türk medeniyetinde yeni bir dönem: ortak kalkınma ve refaha doğru" sloganıyla gelişmenin yeni aşamasında yürütülen bilimsel araştırmaları uluslararası sahnede sergilemek amacıyla Semerkant Devlet Üniversitesi bünyesindeki Türkoloji Araştırma Enstitüsünün bilimsel yayını olarak uluslararası "Türkoloji Araştırmaları" dergisi kurulmuştur.

Türk Dünyasındaki sosyo-kültürel ilişkilerin tarihi, Türk Dünyası araştırmaları, Türk Lehçeleri diyalektolojisi, Türk Dünyasının jeopolitiği, Folklor çalışmaları, Karşılaştırmalı dilbilim ve edebiyat çalışmaları, Edebyat ilişkileri ve çeviri çalışmaları alanlarındaki bilimsel araştırmaların sonuçlarını öne çıkarmak amacıyla yayınlanmak üzere hazırlanmış bu derginin Özbekistan Yüksek Öğretim Kurulu, "Scopus" ve diğer uluslararası bilimsel veritabanları listesine dahil edilmesi planlanmaktadır. Derginin yayın kurulu Özbekistan, ABD, Türkiye ve Azerbaycanlı bilimadamlarından oluşmaktadır. Dergide yer alan yazı ve materyaller, Özbekçe, Türkçe ve diğer Türk dillerinin yanı sıra Rusça, İngilizce, basılı ve elektronik ortamda kamuoyuna sunulmaktadır.

Bu derginin, Türk Dünyasında karşılıklı ilişkilerin hızlandırılması için geliştirilen "Türk Dünyası Vizyonu – 2040" konseptinin ve "Türk Devletleri Teşkilatının Beş Yıllık Stratejisi"nin hayata geçirilmesi, en önemlisi ortak tarih, dil ve kültüre sahip kardeş halklar ile ülkeler arasındaki bilimsel işbirliğini daha üst düzeye taşımaya, 170 milyondan fazla nüfusuyla devasa bir coğrafyayı yayılmış Türk Devletleri Teşkilatı'nın etkisini daha da güçlendirmeye ve ülkemizin uluslararası düzeydeki imajının yükseltilmesine değerli bir katkı sağlayacağına inanıyoruz.

Sn Cumhurbaşkanımız Şevket Mirziyayev'in 11 Eylül 2022 tarihinde Semerkant'ta düzenlenen Türk Devletleri Teşkilatı'nın 1. Zirvesi'nde belirttiği gibi, "Bu paha biçilmez manevi hazineyi tüm üye ve gözlemci devletlerin dillerinde yayınlarsak, başta genç nesillerimiz olmak üzere kardeş ülkelerimizi birbirine yakınlaştırmanın sağlam temellerini atmış oluruz". Bu yolda derginin ekibine ve yazarlarına olduğu kadar dünyanın farklı yerlerindeki okuyucularına da başarılar diliyoruz!

Prof. Dr. Rüstem HALMURADOV,

***Özbekistan Cumhuriyeti Yüksek Meclisi
Senatörü, Şeref Reşidov adına Semerkant
Devlet Üniversitesi Rektörü***

LETTER OF CONGRATULATION

In order to implement the tasks step-by-step specified in the Resolution No. 571 of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan dated July 24, 2018 “On measures to further improve the activities of Samarkand State University”, the concept of the development of the higher education system of the Republic of Uzbekistan until 2030, approved by the Decree of the President of the Republic of Uzbekistan No. PF-5847 dated October 8, 2019, and in the Decree of the President of the Republic of Uzbekistan dated January 13, 2022 “On additional measures to further improve the activities of Samarkand State University” PQ-82 and preserve the priceless heritage of the Turkic world, study it in depth and pass it on to our future generations, demonstrate scientific research on the international stage under the slogan “New Era of Turkish Civilization: Towards Common Development and Prosperity”, The international journal “Turkological Research” was established under the Turkology Research Institute of Samarkand State University named after Sharof Rashidov.

This scientific journal is intended to be published to highlight the results of scientific research in the fields of the history of socio-cultural relations of the Turkic peoples, research of the Turkic World, dialectology of Turkic languages, geopolitics of the Turkic World, folklore studies, comparative linguistics and literary studies, literary relations and translation studies. It is planned to include this scientific journal in the list of the Higher Attestation Commission, “Scopus” and other international scientific databases. The journal has an editorial board consisting of scientists from Uzbekistan, the USA, Turkey, and Azerbaijan. Articles and materials in the journal are presented to the public in Uzbek, Turkish, and other Turkic languages, as well as in Russian, and English, in printed and electronic forms.

We believe that this journal will make a worthy contribution to raising the image of our country at the international level, implementation of the concept of “Turkic World View – 2040” developed for the acceleration of mutual relations in the Turkic world and “Five-year strategy of the Organization of Turkic States”, the most important thing is to bring the scientific cooperation between brotherly peoples and countries with a common history, language and culture to a higher level, and further strengthen the influence of the Organization of Turkic States, which includes a huge region with about 170 million inhabitants.

As our President Shavkat Mirziyoyev stated at the First Summit of the Organization of Turkic States held in Samarkand on September 11, 2022, “If we publish this priceless spiritual treasure in the languages of all member and observer states, we would create a solid foundation for bringing our brotherly countries, especially our young generations closer to each other”. We wish good luck to the journal’s staff and authors, as well as its readers in different parts of the world!

Prof. Dr. Rustam KHALMURADOV,

Senator of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan, Rector of Samarkand State University named after Sharof Rashidov

ПРИВЕТСТВЕННОЕ ПИСЬМО

Согласно Постановлению Кабинета Министров Республики Узбекистан от 24 июля 2018 года № 571 “О мерах по дальнейшему совершенствованию деятельности Самаркандского государственного университета”, Концепции развития системы высшего образования Республики Узбекистан до 2030 года, утвержденная Указом Президента Республики Узбекистан от 8 октября 2019 года № ПФ-5847, и задаче, поставленной в постановлении Президента Республики Узбекистан от 13 января 2022 года № ПП-82 “О дополнительных мерах по дальнейшему совершенствованию деятельности Самаркандского государственного университета” под девизом “Новая эра

тюркской цивилизации: к общему прогрессу и процветанию”, с целью глубокого изучения и сохранения бесценного наследия тюркского мира, и чтобы безукоризненно передать его будущим поколениям, был учрежден международный журнал “Тюркологические исследования” при Научно-исследовательском институте Тюркологии Самаркандского государственного университета им.Шарафа Рашидова.

Данный научный журнал, планируется включить в базу Высшей аттестационной комиссии, “Scopus” и других международных научных изданий, который предназначен для освещения результатов научно-исследовательской работы в области истории социокультурных связей тюркских народов, диалектологии тюркских языков, фольклористики, сравнительного языкознания и литературоведения, литературных связей и переводоведения, геополитики тюркского мира. В журнале сформирован редакционный совет, состоящий из ученых Узбекистана, США, Турции и Азербайджана. Статьи и материалы журнала доступны общественности на узбекском, турецком и других тюркских языках, а также на русском, английском языках, в печатном и электронном виде.

Разработанная этим журналом концепция “Видение тюркского мира – 2040” для ускорения взаимоотношений в тюркском мире, реализации “Пятилетней стратегии Организации тюркских государств” – главное между братскими народами и стран с общей историей, языком и культурой. Надеемся, что она внесет достойный вклад в вывод научного сотрудничества на более высокий уровень, в дальнейшее укрепление авторитета Организации тюркских государств, включающей в себя огромный регион с населением около 170 млн. жителей, а также повышению имиджа нашей страны на международном уровне. Как отметил наш Президент Шавкат Мирзиёев на Первом Саммите Организации тюркских государств в Самарканде 11 сентября 2022 года: “Если бы мы напечатали бесценное духовное сокровище на языках всех государств-членов и наблюдателей, мы создали бы прочную основу для сближения наших братских народов и, прежде всего, нашего молодого поколения”. Удачи на этом пути сотрудникам и авторам журнала, его читателям из разных уголков мира!

Проф. Др. Рустам ХАЛМУРАДОВ,

Сенатор Олий Мажлиса Республики Узбекистан, ректор Самаркандского государственного университета имени Шарафа Рашидова

QLOBALLAŞAN DÜNYADA ORTAQ TÜRK DİLİNİN AKTUAL PROBLEMLƏRİ

Mirvari İSMAYILOVA,

ADPU, Müasir Azərbaycan dili kafedrası professor, f.e.d.,

E-mail: ismayilova.mirvari1960@gmail.com,

ORCID: 0000-0002-2085-544

ANNOTATSIYA

Globalaşgan dünyoning jadal jarayoni boʻlgan integratsiya jamiyatning barcha sohalariga kirib borish va dinlar, tillar, tsivilizatsiyalar, chegaralarni yoʻq qilish uchun yetarlicha kuchli. Ammo haddan tashqari oqimdan juda kuchli tendensiya, tabiiy kuch oʻz irodasini cheklaydi va belgilaydi. Buning asosiy sababi xalqlarning milliy oʻziga xosligini, milliy oʻziga xoslik tuygʻusini mustahkamlashdir. Odamlar boshqacha boʻlish huquqiga sezgir. Hozirgi vaqtda butun dunyoda, ayniqsa, kichik xalqlarda milliy oʻziga xoslikning oʻsishini koʻrmaslik mumkin emas. Bizning zamonaviy davrimizda til va madaniyatni farqlash jarayoni globalaşgan integratsiyadan farqli oʻlaroq kuchayishi tabiiy. Ozarbayjonda til siyosati davlat va xalqning ustuvor masalasi boʻlishi kerak. Ushbu jarayon milliy ong darajasida baholanishi kerak. Ushbu jarayonlarning qaysi biri globalaşgan dunyoda oʻzaro taʼsiri natijasida ustun boʻlishini kuzatish va bashorat qilish, ushbu jarayonga taʼsir qilish imkoniyati va zarurligini oʻrganish zamonaviy ilm-fanning dolzarb vazifalaridan biridir. Albatta, kuchli globalaşuv sharoitida integratsiya jahon tillarining rivojlanishida muhim rol oʻynaydi, chunki globalaşuv integratsiyaning jamiyatning barcha darajalariga (iqtisodiy, siyosiy, madaniy, lingvistik) tarqalishi bilan belgilanadi. Masalan, bizning zamonaviy davrimizda turkiy xalqlarning umumiy turkiy tilni yaratishga intilishi integratsiya jarayonlarining kuchayishiga olib keldi va bu istak turkiy davlatlar oʻrtasida yaqin aloqalarga olib keladi. Natijada, umumiy turkiy til qarindosh tillarning yaqinligi natijasida umumiy tarkibiy elementlar va belgilar paydo boʻlishi bilan amalga oshirilishi mumkin.

Kalit soʻzlar: globalaşuv, integratsiya, farqlash, xalqaro ona tili, umumiy turkiy til, umumiy muloqot tili.

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ОБЩЕТЮРСКОГО ЯЗЫКА В ГЛОБАЛИЗИРОВАННОМ МИРЕ

Мирвари ИСМАЙЛОВА,

АГПУ, кафедра Современного

азербайджанского языка д.ф.н., профессор,

E-mail: ismayilova.mirvari1960@gmail.com,

ORCID: 0000-0002-2085-544

АННОТАЦИЯ

Интеграция, представляющая собой интенсивный процесс глобализованного мира, достаточно сильна, чтобы проникнуть во все сферы общества и стереть религии, языки, цивилизации, границы. Но из непреодолимого потока сдерживается и диктует свою волю очень сильная тенденция, естественная сила. Основной причиной этого является укрепление национального самосознания народов, чувства национального самосознания. Люди чутко относятся к своему праву быть другими. В настоящее время невозможно не видеть роста национального самосознания во всем мире, особенно у малых народов. В нашу современную эпоху естественно, что процесс дифференциации языка и культуры усиливается в отличие от глобализованной интеграции. В Азербайджане языковая

политика должна быть приоритетным вопросом государства и народа. Этот процесс следует оценивать на уровне национального самосознания. Мониторинг и прогнозирование того, какой из этих процессов будет преобладать в результате их взаимодействия в глобализованном мире, исследование возможности и необходимости воздействия на этот процесс, является одной из актуальных задач современной науки. Безусловно, в условиях сильной глобализации интеграция будет играть ключевую роль в развитии мировых языков, ведь глобализация определяется распространением интеграции на все уровни общества (экономический, политический, культурный, языковой). Например, в наше новое время стремление тюркских народов к созданию общего тюркского языка привело к усилению интеграционных процессов, а это стремление ведет к тесным контактам между тюркскими государствами. В результате может быть реализован общий тюркский язык с появлением общих структурных элементов и знаков в результате близости родственных языков.

Ключевые слова: глобализация, интеграция, дифференциация, международный родной язык, общетюркский язык, общий язык общения.

ACTUAL PROBLEMS OF A COMMON TURKIC LANGUAGE IN A GLOBALIZED WORLD

Mirvari ISMAILOVA,
ASPU, Department of Modern
Azerbaijani Language, DSc, Professor,
E-mail: ismayilova.mirvari1960@gmail.com,
ORCID: 0000-0002-2085-544

ANNOTATION

Integration, which is an intensive process of the globalized world, is strong enough to penetrate all areas of society and erase religions, languages, civilizations, borders. But out of the irresistible flow, a very strong tendency, a natural force, rises with restraint and dictates its will. The main reason for this is the strengthening of the national identity of the peoples, the sense of national self-awareness. In our modern era, it is natural that the process of differentiation in language and culture is strengthened in contrast to the globalized integration. In Azerbaijan, language policy should be a priority issue of the state and the people. This process should be evaluated at the level of national self-awareness. This is a matter of national pride. Monitoring and predicting which of these processes will prevail as a result of their interaction in the globalized world, investigating the possibilities and necessity of influencing this process is one of the urgent problems of modern science. Of course, in the conditions of strong globalization, integration will play a key role in the development of world languages, because globalization is determined by the spread of integration to all levels of society (economic, political, cultural, language). For example, in our modern times, the desire of the Turkic peoples to create a common Turkish language has led to the strengthening of the integration process, and this desire leads to close contact between the Turkic states. As a result, a common Turkish language can be realized with the emergence of common structural elements and signs as a result of the closeness of related languages.

Keywords: globalisation, integration, differentiation, international mother language, common Turkic Language.

Aktuallıq. Müasir dövrümüzdə qloballaşma dünyanın sosial, mədəni, iqtisadi-siyasi qayəsini təşkil etdiyi üçün diferensiasiya və inteqrasiya proseslərinə yenidən baxılması, onların aktivlik dərəcəsi və müasir dillərə təsirinin öyrənilməsi mövzunun aktuallığını şərtləndirir, ona görə dildə inteqrasiya və diferensiasiya proseslərini müasir dövrün bir çox alimləri öyrənir (O.M.Berezovskaya, T.L.Bojinskaya, A.T.Lipatov, T.Q.Popova, A.E. Jivlakova, E.A.Kitanina, V.M.Şaklein və b.) (Березовская, 2009: 147-150; Живлакова, 2010: 275; Китанина, 2009; Попова, 2011; Крылова, 2010; Липатов, 2010). Qloballaşan dünyada inteqrasiya və diferensiasiya proseslərindən hansının qarşılıqlı təsir nəticəsində üstün gələcəyini izləmək, proqnozlaşdırmaq, bu prosesə təsir etmək imkanları, perspektivlərinin araşdırılması müasir dövrümüzə səsleşən aktual məsələdir.

Annotasiya. Dil onun daşıyıcılarının müəyyən sosiuma mənsubluğunu göstərir, o etnik inteqrasiyanın ən başlıca faktoru; etnosun əsas etnodiferensiasiya əlaməti kimi çıxış edə bilər. Ona görə inteqrasiya və diferensiasiya proseslərinin dünya dilləri, o cümlədən türk dillərinin tarixi və müasir mərhələləri kontekstində araşdıraraq türk dillərinin (eləcə də bütün dillərin) gələcək perspektivlərində bu proseslərdən hansının daha əhəmiyyətli rol oynayacağını müəyyən etmək bir çox alimləri, qabaqcıl fikirli insanları düşündürür.

Metod. Məqalədə müqayisəli, təsviri, lingvistik metodlardan istifadə olunmuşdur.

Giriş. Müasir dövrümüzdə elm daha sürətlə inkişaf edir, daha irəliyə getməyə, əvvəllər qazanılmış nailiyyətləri, stereotipləri yıxıb-sökməyə qədər cəsarətli addımlar atır. Eralar, sivilizasiyalar, fərqli dinlər, dillər, xalqlar bir-birilə çulğalaşaraq hələlik nəticəsi bilinməyən bir şəkildə irəli gedir. Qloballaşma müasir dövrdə dövlətlərarası sərhədləri silir, mədəniyyətləri, həyata baxışı, dinləri, etnosları qarışdırır. Lakin qarşısızalmaz bu axın içərisində çox qərribə tərzdə tarixin dərin qatlarına enərək itib-batmış, gizlədilmiş, təhrif olunmuş həqiqətləri öyrənmək istəyən bir meyl, eyni zamanda təbii bir qüvvə təmkinlə baş qaldıraraq öz iradəsini diqətə edir. Xalqlar, kiçik etnoslar öz milli mənliliyini təsdiq və təqdim etmək üçün dirəniş göstərirlər. Belə ki, hər bir etnodilin öz orijinallığını dirçəltmək və qorumaq hissi çox güclüdür. Bunun ən başlıca səbəbi xalqların milli mənliliyinin, milli özünüdərk hissənin güclənməsi ilə bağlıdır. Hər bir xalq vahid dünyaya milli kimliyini təqdim etməklə daxil olmaq istəyir və bu hissə müasir dövrümüzdə daha güclü şəkildə özünü göstərir. Belə səbəblərdən biri psixoloji səciyyə daşıyır. Qərbdə insanlar “fərqli olmaq hüquqlarına” həssaslıqla yanaşır, onu qorumağa çalışırlar. Bununla sanki sürətlə artan standartlaşma və qloballaşma meyindən özlərini qoruyurlar. Qərb siyasətçiləri dillərin diferensiasiyası məsələsini düzgün qiymətləndirməyə çalışır, dövlət isə regional dilləri qorumaq üçün dəstək verir. Bu dəstək isə həm hüquqi, həm də maddi formada tolerantlıq şəraitində baş verir. Qərbin liberal və demokratik siyasəti dilə qarşı plüralist və tolerant münasibət sərgiləyir.

Əslində hər il fevralın 21-də qeyd olunan Beynəlxalq Ana dili günü dünyada baş verən inteqrasiya prosesinə əks təsir göstərən diferensiasiya ilə bağlıdır. Yəni hər il fevralın 21-də dünya səviyyəsində qeyd olunan Beynəlxalq Ana Dili Günü dil və mədəni müxtəliflik haqqında məlumatlılığı və çoxdilliliyi təşviq və təbliğ etmək məqsədi ilə keçirilməsinin nəticəsidir.

Müasir dövrümüzdə gedən bu proseslər dilin bütün səviyyələrində öz təsirini göstərir, onun qorunmasına tələbkarlığı qabardır, dilin funksionallığını artırır. Müasir dövrümüzdə dildə və mədəniyyətdə diferensiasiya prosesinin qloballaşan inteqrasiyanın əksinə olaraq güclənməsi qanunauyğundur. Bu xalqların milli özünüdərk hissi ilə bağlıdır. Son onilliklərdə bütün dünyada xüsusilə kiçik xalqlarda milli özünüdərk artmasını görməmək mümkün deyil (Липатов, 2010: 600). Məsələn, Böyük Britaniyada şotland, uels və irlənd dillərinin mövqeyinin güclənməsi buna

sübutdur. Eyni zamanda Fransanın dil diferensiasiyasına aid dil siyasəti buna parlaq nümunədir. Fransız dilindən ingilis dilinə aid alınmaların bütünlüklə dildən çıxarılması və əvəzində nitqdə onların fransız ekvivalentinin işlənməsi xalqın dil qürurunu ifadə edir. Bu proses milli özünüdərk səviyyəsində qiymətləndirilməlidir. Məsələn, Kanadada ingilis və fransız dillərinin hüquqi cəhətdən bərabər olduğu şəraitdə faktiki olaraq ingilis dilinin dominantlıq etməsinə cavab kimi Kvebekdə - separatizmin artması tendensiyası bu şəraitdə labüd, qanunauyğun hal kimi qəbul olunmalıdır. Müasir dövrümüzdə diferensiasiya və inteqrasiya proseslərinin inkişaf tendensiyası bəzən fərqli şəkildə özünü göstərir. Bu hadisə müxtəlif cəmiyyətlərdə baş verən siyasi-iqtisadi proseslər nəticəsində meydana çıxır. Məsələn, serb-xorvat dilində Bosniya və Xorvatiyanın siyasi cəhətdən ayrı-ayrı ərazilərə parçalanması dil diferensiasiyası prosesini yaratdı. Bu həm xorvat, eləcə də Bosniya serblərinin öz müstəqil dillərinin ayırma cəhdi ilə baş verdi.

Azərbaycanda da dil siyasəti dövlətin, xalqın prioritet məsələsi olmalıdır. Bu proses milli özünüdərk səviyyəsində qiymətləndirilməlidir. Bu mənada Azərbaycanda ingilis və rus dillərinin öyrənilməsinə diqqət verilməsi, bu dillərdə təhsilə meylin artması Azərbaycan dilinin daşıyıcılarının azalmasına təhlükə yarada biləcəyi inandırıcı görünür. Lakin hər halda bu amillər nəzərə alınmalıdır. Son dövrlərdə Azərbaycan dilinin Azərbaycan cəmiyyətinin tamhüquqlu ünsiyyət vasitəsinə çevrilməsinə əngəl törədən amillərdən biri də rus dilinə meylin artırılmasıdır. Bu məsələnin arxasında nə dayanmasından asılı olmayaraq gənclərin milli qürur tərbiyəsi varsa, bizim dilimizi heç bir təhlükə gözləyə bilməz. Hazırda rus dilinin ictimailəşməsinin qarşısının alınması milli qürurla bağlı məsələdir. O insanın ki, dillə bağlı qüruru var, hansı dildə təhsil almasından asılı olmayaraq ailədə, ictimai yerlərdə dilini sevərək fəxrlə Azərbaycan dilində danışacaq. İnkişaf etmiş ölkələrdə dilə hörmət edilir, dövlət dilinə xüsusi önəm verilir. Qeyd edək ki, bütün tarix boyu yadelli işğalçılarla (ərəb, fars, monqol və b.) amansız mübarizələr aparmış, onların əsarəti, qurduqları imperiyaların tərkibində yaşamağa məcbur olmuş Azərbaycan xalqı və onun dili heç vaxt assimilyasiyaya uğramamışdır. Bu yadellilərin məqsədi xalqımızı, eləcə də onun dilini məhv etmək idi. Lakin Azərbaycan xalqı işğalçılarla bu amansız mübarizələrdə öz varlığı kimi dilini də qoruyub saxlamışdır. Azərbaycan dilinin daxili enerjisi, potensial gücü, ifadə imkanlarının və lüğət tərkibinin zənginliyi, qrammatik quruluşunun bütövlüyü və b. xüsusiyyətlər onu yad təsirlərə qarşı müqavimətli olaraq müasir inkişaf səviyyəsinə gəlib çatmasına imkan vermişdir. Dilin müqavimətinin və yad təsirlərə qarşı reaksiyasının gücü onun fonetik sisteminin, leksik tərkibinin, morfoloji və sintaktik quruluşunun yüksək səviyyəsi, zəngin olması ilə bağlıdır. Bu cür nailiyyəti həm Azərbaycan dilinin tarixi inkişaf mərhələlərində, həm də müasir səviyyəsində izləmək mümkündür. Vaxtilə oğuz dil ailəsində aparıcı mövqe tutan Azərbaycan-türk dili bütün Ön Asiyada köyne dil rolunu oynamışdır. Ona görə XI-XV əsrlərdə Azərbaycan ədəbi dilinin funksiya dairəsi məhdud olsa da (rəsmi dairələrdə fars, din-şəriət işlərində ərəb) canlı Azərbaycan xalq dilindən qonşu xalqlar, yerli etnik qruplar ünsiyyət vasitəsi kimi istifadə edir. “Dərbənd – Bağdad – Şərqi Anadolu dairəsində ümumişlək “ bir səciyyə kəsb edir (Dəmirçizadə, 1967: 18).

Ona görə inteqrasiya və diferensiasiya proseslərinin dünya dilləri, o cümlədən türk dillərinin tarixi və müasir mərhələləri kontekstində araşdıraraq türk dillərinin sonrakı mərhələlərində bu proseslərdən hansının daha əhəmiyyətli rol oynayacağını, ortaq türk dilinin perspektivlərini müəyyən etmək bir çox türkoloq alimləri, qabaqcıl fikirli insanları düşündürür.

Qloballaşan dünyada bu proseslərdən hansının qarşılıqlı təsiri nəticəsində üstün gələcəyini izləmək, proqnozlaşdırmaq bu prosesə təsir etmək imkanları və gərəkliliyinin araşdırılması müasir elmin qarşısında duran aktual problemlərdəndir. Əlbəttə, güclü qloballaşma şəraitində dünya

dillərinin inkişafında inteqrasiya əsas rol oynayacaq, çünki qloballaşma inteqrasiyanın cəmiyyətin bütün səviyyələrinə (iqtisadi, siyasi, mədəni, dil) sirayət etməsi ilə şərtlənir. İnteqrasiya differensiasiyadan fərqli olaraq dillərin sıx kontakt qurmasına aparır, nəticədə qohum və qohum olmayan dillərdə ümumi struktur elementlər və əlamətlər meydana çıxır. Dillərin fonetik, leksik və qrammatik sistemində olan eynilik, eləcə də alınmaların çoxluğu səbəbi də bu proseslə bağlıdır. Məsələn, müasir dövrümüzdə türk xalqlarının ortaq türk dili yaratmaq istəyi Türk dünyasında inteqrasiya prosesinin güclənməsi nəticəsində olmuşdur və bu türk dövlətlərinin sıx kontakt, ünsiyyət qurmaq istəyinin göstəricisidir. Nəticədə qohum dillərin yaxınlığı nəticəsində ümumi struktur elementlərin və əlamətlərin meydana çıxması ilə ortaq türk dili reallaşa bilər. Dillərin fonetik, leksik və qrammatik sistemində olan eynilik, həmçinin saysız-hesabsız alınmaların çoxluğu bu prosesdə nəzərə alınmalıdır.

Ortaq türk dili yaratmaq istəyi XX əsrdə də baş vermişdir. O zaman bu məsələ siyasi təqiblərin qurbanı olaraq dayandırılmışdır. Dilçilikdə süni dil (esperanto) yaratmaq meylə mövcud olsa da bu proses uğursuzluqla nəticələnmişdir. Hesab edirik bu perspektivi olmayan ideya idi. Əslində ortaq türk dili yaratmaq istəyi süni dil yaratmaqdan bir qədər fərqli olsa da onun reallaşması o qədər də asan iş deyil. Çünki söylədiyimiz kimi xalqların milli kimliyini, identikliyinə qorumaq hissi çox güclüdür. Çox qədim köklərlə bağlılıq, əsrlərin sınağından keçərək qorunub saxlanan bir-birinə yaxın olan dil, din, türk kimliyi, həyata baxış, türk fəlsəfi dünyagörüşünün bağlılığı çox güclüdür. Eləcə də türk xalqlarının ortaq türk dili yaratmaq ideyasına münasibəti də birmənalı deyil. Amma hər halda Türk Dövlətləri Təşkilatının mövcudluğu, bir-birilə iqtisadi, elmi, mədəni, hərbi əlaqələr yaratmaq istəyinin qarşısını almaz hal alması ortaq ünsiyyət vasitəsinə ciddi ehtiyac yarandığını göstərir. Digər tərəfdən Türkiyə Respublikasının Rusiyadan tutmuş dünyanın hər yerindəki bütün türk dövlətləri ilə iqtisadi, siyasi əlaqələr qurması türk dilinin öyrənilməsinə sürətləndirmişdir. Bu reallıqdır. Dilin təbii yolla yayılması, onun qarşısının alınması hər halda qeyri-mümkündür. Burada daha bir məsələni dəqiqləşdirmək istədik. “Ortaq türk dili” və “ortaq ünsiyyət vasitəsi” anlayışları özündə nəyi ehtiva edir. Təbii ki, “ortaq türk dili” və “ortaq ünsiyyət dili” anlayışlarına fərqli yanaşılmalıdır. Hal-hazırda dünyanın hər yerinə səpələnmiş türk xalqları bir-birilə ünsiyyət qurarkən əsasən müasir Türkiyə dövlətinin istifadə etdiyi Türk dilindən istifadə edirlər. Türk dili eyni zamanda türk dünyası ilə əlaqə qurmaq istəyən digər xalqların da istifadə etdiyi dildir. Biz hesab edirik ki, müasir dövrümüzdə türk dövlətlərinin qarşılıqlı anlaşması üçün işçi termin kimi “ortaq ünsiyyət dili” anlamından istifadə etmək hələlik daha məqsədemüvafiqdir. “Ortaq ünsiyyət dili” rolunda isə dünyada çox geniş yayılmış müasir Türk dili uğurla çıxış edir. Artıq qloballaşan dünyada super gücə çevrilmiş müasir Türkiyə Respublikasının dövlət dili olan Türk dili qarşılıqlı ünsiyyət vasitəsi kimi həm türk dövlətləri, həm də böyük türk dünyasına maraqlı göstərənlər, eləcə də dünyaya açıq olan Türkiyənin dünyaya marağından irəli gələrək dominant rol oynayır. Türkiyənin dünyanın hər yerindəki bütün türk və qeyri-türk dövlətləri ilə iqtisadi, siyasi əlaqələr qurması, eləcə də dünya dövlətlərinin Türkiyə ilə hərbi, iqtisadi, siyasi əlaqələrə can atması, Türkiyəyə böyük turist axını türk dilinin öyrənilməsinə sürətləndirmişdir. Bu reallıqdır. Dilin təbii yolla yayılması, onun qarşısının alınması üçün maneələr yaratmaq hər halda qeyri-mümkündür. O ki, qaldı “ortaq türk dili” məsələsinə. “Ortaq türk dili” müasir türk xalqlarının bir-birini tam anlaması üçün yaradılacaq “dil”dir. Əlbəttə, bu vaxtilə dilçilərin yaratmaq istədiyi “süni dil” olmayacaq, çünki türkləri bir-birilə bağlayan ən güclü bağ diferensiya prosesində yaranmış fərqlərə baxmayaraq türk dillərinin bir-birinə yaxınlığıdır. Uzun müddət bir-birindən çox aralı düşmüş, fərqli dil birliyinə daxil olmuş ayrı-ayrı türk xalqları arasında şox ciddi dil baryeri olmasa da, hər

halda onlar mövcuddur. Təbii ki, bunun aradan qalxması müəyyən vaxt tələb edəcək. Zamanla biz ortaq türk dilinin konturlarını yəqin ki, dəqiqləşdirə biləcəyik. Əlbəttə, bu ayrı bir söhbətin mövzudur. Və biz bu barədə ciddi addımlar atmağı düşünürük. ADPU-nun Beynəlxalq əlaqələr üzrə prorektorluğu nəzdində yaradılmış Türkoloji Mərkəz bu istiqamətdə bir neçə türk dövləti ilə birgə layihələr həyata keçirməyi planlaşdırmışdır. Zənnimizcə, ilk addım kimi Türk Dövlətləri Təşkilatına daxil olan türk dövlətlərinin istifadə edə biləcəyi çoxdilli danışıq lüğəti ortaq sözlərin təbiiseçmə ilə nəticələnmə bilər və s.

XX əsrin sonlarında alimlər XXI əsrdə dünyada dillərin sayının ikiqat azalacağını, hətta bu azalmanın 90% olacağını proqnozlaşdırırdılar. Göründüyü kimi, bu gün dünyada dil situasiyasını müşahidə edərək alimlərin bu proqnozlarının özünü doğrultmadığının şahidi oluruq. Məhz dildə diferensiasiya hadisəsi qloballaşma ilə bağlı inteqrasiyanın ləngiməsinə səbəb oldu. XXI əsrdə dildə diferensiasiya prosesinin üstünlük qazanması çox maraqlıdır. Alimlər bu prosesin səbəblərini başa düşməyə çalışırlar. Lakin bu sualın sadə bir cavabı var, o da hər bir xalqın milli kimliyini qoruması cəhdi ilə izah edilə bilər və s.

Nəticə. Beləliklə, cəmiyyətdə baş verən qloballaşma ilə əlaqədar dillərdə baş verən inteqrasiya prosesi müasir dövrün xalqlarının öz dilini və mədəniyyətini qorumaq cəhdi və istəyi nəticəsində milli dillərin xüsusiləşməsinə çox qərribə şəkildə şərait yaradan diferensiasiya ilə üzləşir. Dünyada gedən çox güclü qloballaşmaya zidd diferensiasiya prosesinin güclənməsi əslində alimlərin, gələcək üçün proqnozlaşdırdığı dillərin tam şəkildə birləşməsinin qeyri-mümkünlüyünü göstərir.

Iqtiboslar/Сноски/References

1. Dəmirçizadə Ə.M. Azərbaycan ədəbi dili tarixi (giriş). – Bakı: API, 1967.
2. Cahangirov M.P. Azərbaycan milli ədəbi dilinin təşəkkülü. I h. – Bakı: Elm, 1978.
3. Cəfərov N. Türkologiyaya giriş. – Bakı: Elm və təhsil, 2016.
4. İsmayılova M.A. Azərbaycan dilinin ümumxalq dili kimi formalaşması dövrü və sonrakı mərhələləri. Azərbaycan dili və nitq mədəniyyəti. Dərslük, I cild. – Bakı, 2016.
5. Kazımov Q.Ş. Azərbaycan dilinin tarixi. Ən qədim dövrlərdən XIII əsrə qədər. – Bakı: Təhsil, 2003.
6. Березовская О.М., Кирьянова Л.Г. Тенденции этноязыковых процессов в условиях глобализации современного общества // Известия Томского политехнического университета. 2009, Т. 315, № 6.
7. Ефремов И. Туманность Андромеды. – Москва: Советская Россия, 1988.
8. Живлакова А.Е. Теоретические подходы к социолингвистическому анализу социально-политической дифференциации языка // Вестник Саратовского государственного технического университета, 2010, Т. 1, № 1 (44).
9. Китанина Э.А., Божинская Т.Я. Проблема неоднородности общества и социальная дифференциация языка на рубеже XX-XXI веков// Теория и практика общественного развития, 2009, № 3-4.
10. Попова Т.Г., Тимофеева О.В., Бокова Ю.С. Язык как главный фактор этнической интеграции // Вестник Южно-Уральского государственного университета. Серия: Лингвистика 2011, № 1 (218).
11. Крылова М.Н. Проблема взаимодействия языка и культуры // Актуальные проблемы обществознания. Межвузовский сборник научных трудов. Выпуск 10. Зерноград: ФГОУ, ВПО, АЧТАА, 2010.
12. Липатов А.Т. Русский язык на лингвокарте мира в условиях глобализации // Вестник Нижегородского университета. Им. Н.И.Лобачевского 2010, № 4.

YUBILYARLARIMIZ

SO‘Z DURLARIN TERMOQDIR ISHI...

Taniqli o‘zbek leksikolog va dialektolog olimi filologiya fanlari doktori, Davlat tilida ish yuritish va malaka oshirish markazining Samarqand bo‘lim rahbari hamda Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti o‘zbek tili va adabiyoti kafedrasida professori Murodqosim Bolbekovich ABDIYEV shu yil 5-sentabrda 60 yoshga to‘ladi.

Murodqosim Bolbekovich Abdiyev 1963-yil 5-sentabrda Jizzax viloyati G‘allaorol tumanida tug‘ilgan. 1985-yilda Alisher Navoiy nomidagi Samarqand davlat universiteti tamomlab, bir muddat Samarqand pedagogika bilim yurtida ona tili va adabiyot fani o‘qituvchisi bo‘lib ishladi. Uning 1987-yildan to shu kungacha bo‘lgan faoliyati Alisher Navoiy (hozirda Sharof Rashidov) nomidagi Samarqand davlat universiteti bilan bog‘liq. U universitetdagi ish faoliyatni taniqli tilshunos, ustoz professor Xudoyberdi Doniyorovning taklifi bilan u kishi tomonidan SamDUda tashkil etilgan “O‘zbek shevalari va folklorini tadqiq etish” laboratoriyasida laborantlikdan boshlab, o‘qituvchi, katta o‘qituvchi, dotsent, professor, fakultet dekani singari lavozimlarda ishladi.

1999-2002-yillarda esa O‘zRFA Samarqand bo‘limida doktoranturani ham o‘tadi. 2019-yilda Turkiyaning Firat universiteti qardosh turkiy lahjalari va adabiyotlari kafedrasida malaka oshirgan. 2020-yildan hozirga qadar Davlat tilida ish yuritish va malaka oshirish markazining Samarqand bo‘limi rahbari hamda SamDU o‘zbek tili va adabiyoti kafedrasida professori lavozimlarida faoliyat yuritib kelmoqda.

Ustoz 1991-yilda “O‘zbek tilida shaxs nomlarining affiksial usul bilan yasalishi” mavzusida nomzodlik, 2005- yilda “Sohaviy leksikaning sistem tahlili (Samarqand viloyati kasb-hunarlarini materiallari asosida) mavzusida doktorlik dissertatsiyalarini muvaffaqiyatli himoya qilgan.

Domla tilshunoslikning so‘z yasalishi, terminologiya, dialektologiya, etnografiya, nutq madaniyati singari sohalarida barakali tadqiqotlar yaratganligini alohida qayd etish lozim. Uning “Sohaviy leksikaning sistem tahlili muammolari” (Toshkent, 2004); “Kasb-korni ifodalovchi shaxs nomlarining yasalish asoslari” (Toshkent, 2015); “Kasb-hunar leksemalarining yasalish masalalari” (Turkiya, 2019) singari monografiyalari va ko‘plab ilmiy maqolalari bunga yaqqol dalil bo‘la oladi.

Ustoz tilshunoslikning muhim tarmoqlaridan biri bo‘lgan nutq madaniyati masalalari bilan ham jiddiy shug‘ulanib keladi. Talabalar nutqi nutq odobi, adabiy til me‘yorlari singari masalarga bag‘ishlangan bir qator turkum aqolalari bilan bir qatorda, “O‘qituvchining nutq madaniyati” (Samarqand, 2012), “Nutq madaniyati” (Toshkent, 2014, hamkorlikda) singari o‘quv qo‘llanmalari muallifi ham hisoblanadi.

Dialektologiya va turkiy tillarni o‘rganish va ularni asrash singari masalalar domlaning doimiy diqqat markazida bo‘lib kelmoqda. Uning o‘zbek shevalariga bag‘ishlangan bir qator monografik xarakterdagi maqolalari hamda “Turkiy tilli xalqlar lingvogeografiyasi” (Toshkent, 2023) risolasi mavjud. Domla jamoatchilik asosida vazirlik huzurida tashkil etilgan “O‘zbek shevashunosligi” markazi raisi o‘rinbosari va muvofiqlashtirish kengash a‘zosi sifatida ham faoliyat olib bormoqda.

Domlaning lug‘atshunoslikka doir “Atamalar lug‘ati” (Samarqand, 1992), “Ruscha-o‘zbekcha lingvistik terminlarning qisqacha lug‘ati” (Samarqand, 2010), “Novvoylik terminlarining izohli lug‘ati” (Toshkent, 2023), “Kulolchilik terminlari izohli lug‘ati” (Toshkent, 2023) singari kitoblari terminologiyamiz taraqqiyotiga munosib hissa bo‘lib qo‘shildi.

Shuningdek, domla ayni paytda 1-442105872 raqamli “Kimyo atamaları izohli lug‘atini yaratish” nomli davlat granti loyihasi ijrochisi sifatida ham ham faol ishtirok etmoqda.

Prof. M.Abdiyevning shu paytgacha 300 ga yaqin ilmiy va ilmiy-uslubiy maqolalari nashr etilgan bolib, ular respublikamiz bilan bir qatorda, Rossiya, Ukraina, Avstriya, Turkiya, Hindiston, Qozog‘iston, Qirg‘iziston, Tojikiston singari davlatlarning ilmiy jurnallari hamda ularda o‘tkazilgan xalqaro ilmiy konferensiya materiallarida chop etilgan.

Prof. M.Abdiyev yosh, iqtidorli tadqiqotchilarga ustozlik qilib, hozirgacha uning rahbarligida o‘nga yaqin tadqiqotchi falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasini yoqlagan. U SamDU, QarDU, JizDPU huzuridagi filologiya fanlari bo‘yicha ilmiy daraja beruvchi Ilmiy kengashlar a‘zosi.

U 2020- yilda “Ma‘naviyat fidoyisi” ko‘krak nishonini, 2022-yilda Davlat tilini oq‘itishda samaradorlikka erishganligi uchun Vazirlar Mahkamasi Faxriy yorlig‘ini olishga sazovor bo‘lgan.

“Turkologik tadqiqotlar” jurnali jamoasi 40 yildir so‘z durlarini terishni o‘ziga kasb qilib olgan muhtaram turkolog va leksikolog olimimizni tavalludining 60 yilligi bilan qizg‘in qutlab, unga uzoq umr va yangi ilmiy-ijodiy muvaffaqiyatlar tilab qoladi.

BIZNING NASHRLARIMIZ

TEMURIYLAR SIVILIZATSIYASIGA DOIR IZLANISHLAR

Tombuloğlu, Tuba. Temuriylar sivilizatsiyasiga doir izlanishlar. – Samarqand: SamDU nashri, 2023. – 232 bet. ISBN: 978-9943-9250-0-7.

Amir Temur va temuriylar tamadduni, nafaqat, turkiy xalqlar va Islom dunyosida, balki dunyo xalqlari tarixi va madaniyatida muhim oʻrin tutadi. Shu bois asrlar mobaynida dunyo olimlari temuriylar davrining barcha jihatlarini juda katta qiziqish bilan ilmiy tadqiq qilib kelmoqda. Bu borada Yevropa, Osiyo va Amerika

qitʼasi olimlari bilan bir qatorda, Turkiya ilmiy muassassalar va olimlarining olib borayotgan ilmiy ishlari diqqatga savovordir. Jumladan, eng nufusli universitetlardan biri boʻlmish Anqara Yildirim Boyazid universiteti professori, tarix fanlari doktori Tuba Tombuloğlu tomonidan yillar davomida Amir Temur va temuriylar davri madaniyati, sanʼati, kitobat va kutubxonalari, saltanatda shaxshoda va malikalari oʻrni, bu davrda ayollarning roli va ular tomonidan amalga oshirilgan ishlar haqida koʻplab maqolalar eʼlon qilib kelinmoqda. Bu tamaddun haqidagi har qanday muvaffaqiyat oʻzbek olimlari va kutubxoniga zarur boʻlganligi uchun Turkologiya ilmiy tadqiqot instituti xodimlari tomonidan olimning 10ta maqolasi oʻzbek tiliga tarjima qilinib, "Temuriylar sivilizatsiyasiga doir izlanishlar" alohida kitob holida nashr qilindi. Kitobda "Boysungʻur kutubxonasi", "Temuriylar davlatida taʼlim", "Sulton Shohruh davrida Hirot iqtisodiyoti", "Temuriylar davlatida ayol va uning oʻrni" kabi maqolalar oʻrin olgan. Maskur nashr Amir Temur va temuriylar davri ijtimoiy-madaniy hayoti, kitob, kutubxona va taʼlim, iqtisodiy holati va diplomatiyasi oid izlanishlar olib borayotgan tadqiqotchilarga, shuningdek, bu davr tamadduni tarixiga qiziquvchi keng kutubxon ommasiga moʻljallangan. Ushbu kitob filologiya fanlari doktori, professor Joʻliboy Eltazarov masʼul muharrirligida SamDU tahririy-nashriyot boʻlimi tomonidan 2023-yil chop etildi.

MAHMUD KOSHG‘ARIYNING “DEVONU LUG‘ATI-T-TURK” ASARIDAGI OLAMNING LISONIY MANZARASI

Boynazarov Zokir. Mahmud Koshg‘ariyning “Devonu lug‘ati-t-turk” asaridagi olamning lisoniy manzarasi. – Samarqand: SamDU nashri, 2023. – 152 bet. ISBN: 978-9943-9808-0-8.

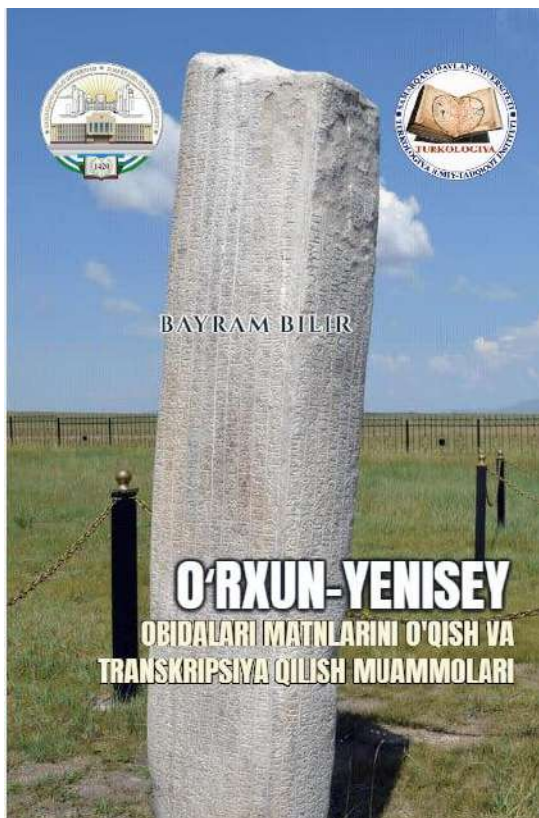

IX-XI asrlarda kechgan Birinchi Renessans davrida turkiy xalqlarning taraqqiy etgan ilmu fani va yuksak madaniyati dunyo sivilizatsiyasida o‘ziga xos o‘rin egallaydi. Jumladan, o‘sha davrda ijod qilgan buyuk mutafakkir olim Mahmud Koshg‘ariy shaxsi va uning bizgacha yetib kelgan “Devonu lug‘ati-t-turk” asari muhim o‘rin tutadi. Ushbu noyob lingvomadniy obidani zamonaviy tahlil metodlar asosida tadqiq qilish bugungi kun uchun dolzarb ahamiyat kasb etadi. Bu borada Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti Turkologiya ilmiy tadqiqot instituti olib borilayotgan ilmiy ishlarning samarasi sifarida filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori Zokir Boynazarov tomonidan “Mahmud Koshg‘ariyning “Devonu lug‘ati-t-turk” asaridagi olamning lisoniy manzarasi” nomli monografiyasi nashr qilindi.

Mazkur monografiya antroposentrik paradigma tamoyillariga tayanib to‘ng‘ich turkologimiz Mahmud Koshg‘ariyning “Devonu lug‘ati-t-turk” asarida ifodalangan “inson”, “go‘zallik”, “sog‘lik”, “turarjoy” hamda bolalar dunyosining lisoniy manzarasiga oid konseptlarni lingvomadaniy va lingvokognitiv metodlar asosida tadqiq qilishga bag‘ishlangan. Monografiya til materialini zamonaviy tilshunoslikning lingvomadaniy va lingvokognitiv aspektlari tadqiqiga hamda millat va til tarixi, xususan, Mahmud Koshg‘ariyning “Devonu lug‘ati-t-turk” asariga qiziquvchi ilmiy izlanuvchilar, magistr va doktoranrlarga mo‘ljallangan. Monografiya filologiya fanlari doktori, professor Jo‘liboy Eltazarov mas‘ul muharrirligida SamDU tahririy-nashriyot bo‘limi tomonidan 2023-yil chop etildi.

O‘RXUN-YENISEY OBIDALARI MATNLARINI O‘QISH VA TRANSKRIPSIYA QILISH MUAMMOLARI

Bilir Bayram. O‘rxun-yenisey obidalari matnlarini o‘qish va transkripsiya qilish muammolari. – Samarqand: SamDU nashri, 2023. – 178 bet. ISBN: 978-9943-9808-2-2.

O‘zbek tilshunosligida transkripsiya masalasi tadqiq qilish doimo dolzarb ahamiyat kasb etib kelgan. O‘tgan asrning 90-yillariga qadar olib borilgan tadqiqotlarda, qadimiy manbalarni o‘qib-o‘rganish va xorijiy til ta‘limida kirill yozuviga asoslangan transkripsiyadan foydalanilgan. Bugungi kunda xalqaro talablar me‘yorida, XFA asosida yaratilgan, o‘zbek tili tabiatiga mos transkripsiya ega bo‘lish zaruriyati mavjud. Turkologiya ilmiy tadqiqot instituti o‘qituvchisi, filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori Bayram Bilirning “O‘rxun-Yenisey obidalari matnlarini o‘qish va transkripsiya qilish muammolari” nomli monografiyasi ana shu zaruriyat talabi asosida yozilgan. O‘zbek va jahon tilshunosligida barcha turkiy til va lahjalar uchun bobo til ekanligi e‘tirof etilgan O‘rxun-Yenisey yozuvlari va uning matnlarini ilmiy o‘rganishga bag‘ishlangan ushbu monografiyada, bitigtosh matnlarini o‘qish va yozish uchun zarur bo‘lgan transkripsiya masalasi tadqiq qilingan. Jahonning yigirma uchdan ziyod tilshunos

olimlarining O‘rxun yozuvini talqin qilgan transkripsiyalari o‘zaro qiyosan o‘rganilgan, o‘xshash va farqliliklari aniqlangan hamda XFA (IPA) asosida muqobil transkripsiya yaratish lozimligi tahlil qilingan. Tadqiqotdan “Tilshunoslik nazariyasi”, “Qadimgi turkiy til”, “O‘zbek tili tarixi”, “O‘zbek tilshunosligi tarixi”, “Dialektologiya” kabi fanlardan qo‘shimcha o‘quv va ilmiy adabiyot sifatida foydalanish mumkin. Til tarixi, qadimgi yozma obidalar, sheva va lahjalar bilan qiziquvchi tadqiqotchilarga, oliy o‘quv yurtlari magistr, doktoront, tilshunos-o‘qituvchilarga mo‘ljallangan monografiya filologiya fanlari doktori, professor Eltazarov Jo‘liboy Danaboyevich mas‘ul muharrirligida SamDU tahririy-nashriyot bo‘limi tomonidan 2023-yil chop etildi.

BULLETIN OF THE INTERNATIONAL JOURNAL “TURKOLOGICAL RESEARCH”

In order to implement programs and projects developed to accelerate the relationship envisaged at the summit of the Organization of Turkic States held in Samarkand, as well as to coordinate and highlight the research work carried out in the field of Turkic studies, the International Journal “Turkological Research” at Samarkand State University named after Sharof Rashidov passed the state registration. The journal is intended to publish the results of scientific research in the field of Turkic languages and dialects, the history of linguistic and literary relations of the Turkic peoples of Central Asia, the socio-cultural field. There are such headings as a young researcher, memory and our anniversaries. Articles written in Uzbek, Turkish, Russian, English and all Turkic languages are accepted.

THE JOURNAL PUBLISHES ARTICLES IN THE FOLLOWING AREAS:

- ✓ History of socio-cultural relations of the Turkic peoples;
- ✓ Research of the Turkic World;
- ✓ Dialectology of Turkic languages;
- ✓ Geopolitics of the Turkic World;
- ✓ Folklore Studies;
- ✓ Comparative Linguistics and Literary Studies;
- ✓ Literary Relations and Translation Studies.

CONTACT ADDRESS:

Mailing Address:

140104, University boulevard, 15,
Samarkand, Uzbekistan,

Research Institute of Turkology under
Samarkand State University named after
Sharof Rashidov

Phone:

+998 99 582 93 81

+998 97 911 93 81

Telegram ID:

@turkologiyal

Email:

turkologiya.samdu@gmail.com

Website:

<https://samdu.uz/en/pages/Turkology>

REQUIREMENTS FOR ARTICLES:

1. The article is presented on 8-10 pages;
2. Article structure:
  1. The text of the article should be prepared in Times News Roman font, size 14, left: 3 cm, right: 1.5 cm, top and bottom: 2 cm; in A4 format in 1.15 intervals.
  2. The title of the article, surname, name and patronymic of the author (authors) are indicated in full and written in capital letters.
  3. Position, academic title, place of work (study), region, republic, telephone and e-mail address of the author (authors) are indicated in full.
  4. The abstract should consist of a brief content and importance of the article, results.
  5. At the beginning of each article, there should be an annotation in Uzbek, Russian and English.
  6. The abstract should be no more than 120-150 words.
  7. At the bottom of the abstract, 7-10 key words should be given that illuminate the content of the article.
  8. The article should be prepared in the following form:
    - a) Introduction;
    - b) Main part;
    - c) Results and Discussions;
    - d) Conclusions;
    - e) List of literature (References) – in alphabetical order;
    - f) Citations are given in brackets in the form of the author's surname - date of publication - page (Muminov, 2020: 25);
    - g) Figures, drawings, tables, diagrams are designated in Arabic numerals as "Figure". Signs or pointers are placed under the figure, in the next line, in the middle and highlighted in bold.
3. The author(s) are responsible for the scientific validity, reliability and plagiarism of the information and evidence presented in the article;
4. Articles will be considered. The journal publishes only articles recommended by experts;
5. Articles not requested will not be published and will not be returned to the authors;
6. Only 1 article of the author is published in 1 issue of the journal.

“TURKOLOGIK TADQIQOTLAR” XALQARO JURNALNING AXBOROT XATI

Davlatimiz tomonidan olib borilayotgan ijtimoiy-ma’rifiy, ilm- fanni rivojlantirishga qaratilgan siyosat, Turkiy Davlatlar Tashkilotining Samarqandda o‘tkazilgan sammitida ko‘zda tutilgan o‘zaro aloqalarni jadallashtirish bo‘yicha ishlab chiqilgan dastur va loyihalarni amalga oshirish hamda turkologiya sohasida olib borilayotgan ilmiy-tadqiqot ishlarini muvofiqlashtirish va yoritish maqsadida Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universitetida “**Turkologik tadqiqotlar**” xalqaro jurnali ta’sis etildi. Jurnal turkiy til va shevalar, Markaziy Osiyo turkiy xalqlari lisoniy va adabiy aloqalari tarixi, ijtimoiy-madaniy sohalarda amalga oshirilayotgan ilmiy-tadqiqot ishlarining natijalarini e’lon qilishga mo‘ljallangan. Jurnalda *muharrir minbari, tadqiqotlar, ilmiy axborot, taqriz va e’tirof, ilmiy anjuman, yosh tadqiqotchi, xotira, yubilyarlarimiz* kabi ruknlar mavjud. O‘zbek, turk, rus, ingliz va barcha turkiy tillarda yozilgan maqolalar qabul qilinadi.

JURNAL QUIYIDAGI YO‘NALISHLARDAGI MAQOLALARNI NASHR QILADI:

- ✓ Turkiy xalqlarning ijtimoiy-madaniy aloqalari tarixi;
- ✓ Turk dunyosi tadqiqotlari;
- ✓ Turkiy tillar dialektologiyasi;
- ✓ Turk dunyosi geopolitikasi;
- ✓ Folklorshunoslik;
- ✓ Qiyosiy tilshunoslik va adabiyotshunoshlik;
- ✓ Adabiy aloqalar va tarjimashunoslik.

MUROJAAT UCHUN MANZIL:

Pochta manzili:

140104, Universitet xiyoboni, 15-uy,
Samarqand, O'zbekiston,
Sharof Rashidov nomidagi Samarqand
davlat universiteti huzuridagi Turkologiya
ilmiy-tadqiqot instituti

Telefon:

+998 99 582 93 81

+998 97 911 93 81

Telegram ID:

@turkologiya1

Elektron pocha:

turkologiya.samdu@gmail.com

Veb-sayt:

<https://samdu.uz/uz/pages/Turkology>

MAQOLALARGA QO'YILADIGAN TALABLAR:

- Maqola 8-10 sahifa hajmida taqdim etiladi;
- Maqolaning tarkibiy tuzilishi:
  1. Maqola matni Times News Roman shriftida, 14 kattalikda, chap: 3 sm, o'ng: 1,5 sm, yuqori va quyi: 2 sm; 1,15 intervalda, A4 shaklida tayyorlanishi lozim.
  2. Maqola sarlavhasi, muallif(lar)ning familiyasi, ismi va otasmi to'liq holatda katta harflar bilan yozilishi kerak.
  3. Muallif(lar)ning lavozimi, ilmiy unvoni, ish (o'qish) joylari, viloyat, respublika, telefoni va e-mail adresi to'liq keltirilishi kerak.
  4. Annotatsiya, maqolaning qisqacha mazmun va ahamiyati, natijalardan iborat bo'lishi lozim.
  5. Har bir maqola boshida o'zbek, rus va ingliz tillarida annotatsiya bo'lishi lozim.
  6. Annotatsiya 120-150 so'zdan ko'p bo'lmagan shaklda bo'lishi kerak.
  7. Annotatsiyaning pastki qismida maqola mazmunini yorituvchi 7-10 ta tayanch so'zlar keltirilishi kerak.
  8. Maqola quyidagi shaklda tayyorlanishi kerak:
    - a) Kirish (Introduction);
    - b) Asosiy qism (Main part);
    - c) Natijalar va muhokama (Results and Discussions);
    - d) Xulosalar (Conclusions);
    - e) Adabiyotlar (References) – alifbo tartibida keltiriladi;
    - f) Havola(snokalar)lar qavsda muallif familiyasi – nashr sanasi – sahifasi (Mo'minov, 2020: 25) shaklida keltiriladi;
    - g) Rasm, chizma, jadval, diagrammalar «Rasm» deb arab raqamlari bilan qayd etiladi. Belgi yoki ishoralar – rasm ostida, keyingi qatorda, o'rtada joylashtiriladi va qoraytirilgan shrift bilan belgilanadi.
- Maqolada keltirilgan ma'lumot va dalillarning ilmiy asoslanganligi, ishonchli va ko'chirmachilik holatlari uchun muallif(lar) mas'uldir;
- Maqolalar ekspertiza qilinadi. Ekspertlar tomonidan tavsiya etilgan maqolalargina jurnalda chop etiladi;
- Tavsiya etilmagan maqolalar chop etilmaydi va mualliflarga qaytarilmaydi;
- Jurnalning 1 ta sonida muallifning faqat 1 ta maqolasi chop etiladi.

БЮЛЛЕТЕНЬ МЕЖДУНАРОДНОГО ЖУРНАЛА "ТУРКОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ"

В ЖУРНАЛЕ ПУБЛИКУЮТСЯ СТАТЬИ ПО СЛЕДУЮЩИМ НАПРАВЛЕНИЯМ:

- ✓ История социально-культурных отношений тюркских народов;
- ✓ Исследования тюркского мира;
- ✓ Диалектология тюркских языков;
- ✓ Геополитика тюркского мира;
- ✓ Изучение фольклора;
- ✓ Сравнительное языкознание и литературоведение;
- ✓ Литературные отношения и переводоведение.

КОНТАКТНЫЙ АДРЕС:

Почтовый адрес:

140104, Университетский бульвар, 15,
город Самарканд, Узбекистан,

Научно-исследовательский институт
Тюркологии при Самаркандском
Государственном Университете имени
Шарофа Рашидова

Телефон:

+998 99 582 93 81

+998 97 911 93 81

Telegram ID:

@turkologiya1

Электронная почта:

turkologiya.samdu@gmail.com

Веб-сайт:

<https://samdu.uz/ru/pages/Turkology>

ТРЕБОВАНИЯ К СТАТЬЯМ:

- К публикации принимаются статьи объемом 8-10 страниц;
- Структура статьи:
  1. Текст статьи должен быть выполнен шрифтом Times News Roman, размером 14 пунктов, слева: 3 см, справа: 1,5 см, сверху и снизу: 2 см; с межстрочным интервалом 1,15, формат листа А4.
  2. Название статьи, фамилия, имя и отчество автора(ов) должны быть написаны заглавными буквами в полном регистре.
  3. Должность, ученое звание, места работы(учебы), регион, Республика, телефон и адрес электронной почты автора(ов) должны быть указаны полностью.
  4. Аннотация должна состоять из краткого содержания и важности статьи, результатов.
  5. В начале каждой статьи должна быть аннотация на узбекском, русском и английском языках.
  6. Аннотация должна содержать не более 120-150 слов.
  7. Внизу аннотации должно быть 7-10 ключевых слов, освещающих содержание статьи.
  8. Статья должна быть подготовлена в виде:
    - a) Вступление (Introduction);
    - b) Основная часть (Main part);
    - c) Результаты и обсуждение (Results and Discussions);
    - d) Выводы (Conclusions);
    - e) Литература (References) – в алфавитном порядке
    - f) Ссылка(сноски) приводится в скобках в виде фамилии автора – дата публикации – страница (Муминов, 2020: 25);
    - g) Рисунки, чертежи, таблицы, схемы нумеруются арабскими цифрами и обозначаются как «Рисунок». Знаки или указатели размещают под рисунком, в следующей строке, посередине и выделяют жирным шрифтом.
- Автор(ы) несут ответственность за научную обоснованность, достоверность и плагиат информации и доказательств, представленных в статье;
- Статьи рецензируются. В журнале публикуются только статьи, рекомендованные экспертами;
- Нерекондованные статьи не публикуются и не возвращаются авторам;

“TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI” DERGİSİNİN BÜLTENİ

Özbekistan Cumhuriyeti devletinin sosyal-eğitimsel ve bilimsel gelişme politikasının başarılı şekilde uygulanmasına yardımcı olmak amacıyla, Semerkant'ta düzenlenen Türk Devletleri Teşkilatının zirvesinde öngörülen karşılıklı ilişkilerin hızlandırılması için geliştirilen program ve projeleri uygulamak, bilimsel çalışmaları koordine etmek, Türkoloji alanında yürütülen araştırma çalışmaları Şeraf Reşidov adına Semerkant Devlet Üniversitesi, Uluslararası “Türkoloji Araştırmaları” dergisini tescil etmiştir. Dergi, Türk dili ve lehçeleri, Orta Asya Türk topluluklarının dil ve edebiyat ilişkileri tarihi, sosyo-kültürel alanlardaki bilimsel ve araştırma çalışmalarının sonuçlarını yayınlamayı amaçlamaktadır. Dergimizde editör kürsüsü, araştırma, bilim dünyasından, inceleme ve tanıma, bilimsel konferans, genç araştırmacı, hatıra, yıldönümleri gibi sütunlar yer almaktadır. Özbekçe, Türkçe, Rusça, İngilizce ve tüm Türk lehçelerinde yazılmış makaleler kabul edilmektedir.

DERGİ AŞAĞIDAKİ ALANLARDA MAKALELER YAYINLAMAKTADIR:

- ✓ Türk Dünyasındaki sosyo-kültürel ilişkilerin tarihi;
- ✓ Türk Dünyası araştırmaları;
- ✓ Türk Lehçeleri diyalektolojisi;
- ✓ Türk Dünyasının jeopolitiği;
- ✓ Folklor çalışmaları;
- ✓ Karşılaştırmalı dilbilim ve edebiyat çalışmaları;
- ✓ Edebi ilişkiler ve çeviri çalışmaları.

İLETİŞİM ADRESİ:

Posta adresi:

140104, Üniversite Bulvarı, 15,
Semerkant şehri, Özbekistan, Şeraf Reşidov
adına Semerkant Devlet Üniversitesine
bağlı Türkoloji Araştırmaları Enstitüsü

Telefon:

+998 99 582 93 81

+998 97 911 93 81

Telegram ID:

@turkologiya1

E-posta:

turkologiya.samdu@gmail.com

İnternet sitesi:

<https://samdu.uz/uz/pages/Turkology>

MAKALE YAZIM KURALLARI:

- Makale 8-10 sayfada sunulur;
- Makale'nin yapısı:
  1. Makale metni Times New Roman yazı tipinde, 14 punto büyüklükte, sol kenarından 3 cm'lik, sağ kenarından 1,5 cm'lik, üst ve alt kenarından 2 cm'lik boşluk bırakılarak, tek sütün olarak, 1,15 satır aralığında, A4 boyutunda hazırlanmalıdır.
  2. Makalenin başlığı, yazar(lar)ın soyadı, adı ve baba adı tam olarak büyük harflerle yazılmalıdır.
  3. Yazar(lar)ın pozisyonu, akademik ünvanı, çalıştığı (öğrendiği) yer, bölgesi, cumhuriyeti, telefon ve e-posta adresi eksiksiz olarak verilmeli.
  4. Özet, makalenin amacını, önemli bulgularını ve sonuçlarını içermelidir.
  5. Her makalenin başında Özbekçe, Rusça ve İngilizce özet bulunmalıdır.
  6. Özet, 120-150 sözcüğü geçmeyecek şekilde yazılmalıdır.
  7. Özeti alt kısmında makalenin içeriğini tanımlayacak en az 7, en fazla 10 anahtar kelimeye yer verilmelidir.
  8. Makale, aşağıdaki formatda hazırlanmalıdır:
    - a) Giriş (Introduction);
    - b) Ana bölüm (Main part);
    - c) Sonuçlar ve tartışma (Results and Discussions);
    - d) Sonuçlar (Conclusions);
    - e) Kaynakça (References) alfabetik olarak sıralanmalıdır;
    - f) Bağlantılar (dipnotlar) yazarın soyadı - yayın tarihi - sayfa şeklinde parantez içinde verilecektir (Muminov, 2020: 25);
    - g) Resim, çizim, tablo, diyagramlar "Resim" olarak Arap rakamları ile kaydedilir. İşaretler resmin altına, bir sonraki satıra, ortaya yerleştirilir ve koyu yazılır.
- Makalede sunulan bilgi ve kanıtların bilimsel dayanağı, güvenilirliği ve intihalinden yazar(lar) sorumludur.
- Makaleler hakemli olacaktır. Dergide sadece uzmanlar tarafından tavsiye edilen makaleler yayımlanır.
- Talep edilmeyen yazılar yayınlanmayacak ve yazarlarına iade edilmeyecektir.
- Derginin 1 sayısında yazarın sadece 1 makalesi yer alacaktır.

TURKOLOGIK TADQIQOTLAR

XALQARO ILMIY JURNALI

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL OF “TURKOLOGICAL
RESEARCH”

ULUSLARARASI “TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI” BİLİMSEL
DERGİSİ

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ “ТЮРКОЛОГИЧЕСКИЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ”

Muharrir: Prof. J.Eltazarov
Musahhih: N. Choriyev
Texnik muharrir: R. Shokirov

ISSN 2992-9229 <https://turkologiya.samdu.uz/>

2023-yil 23-iyulda tahririy-nashriyot bo‘limiga qabul qilindi.
2023-yil 04-avgustda original-maketdan bosishga ruxsat etildi.
Qog‘oz bichimi 60x84.1/16. «Times New Roman» garniturası.
Offset qog‘ozi. Shartli bosma tabog‘i – 10,25.
Adadi 30 nusxa. Buyurtma № 576

SamDU tahririy-nashriyot bo‘limi bosmaxonasida chop etildi.
140104, Samarqand sh., Universitet xiyoboni, 15.

